

Arbetshindrande sjukdom och olycksfall inom sjömansyrket¹⁾

Av leg. läk. *Anders Otterland*, Göteborg.

Undersökningens bakgrund

År 1915 framlade Socialstyrelsen första delen av en arbetsstatistisk utredning beträffande sjömansyrket i Sverige. 1919 utkom andra delen. Som bakgrund till denna utredning låg en till Kommerskollegium från sjöfolket i Stockholm 1897 inkommen skrivelse med hemställan om en närmare granskning av sjöfolkets arbetsförhållanden. 14 år senare fattades beslut om att en sådan verkligen skulle komma till stånd. I utredningen redovisades bl. a. uppgifter beträffande vissa sjukdomar samt olycksfallen inom sjömansyrket. Som ett förblivande resultat av utredningsarbetet framstod behovet av en årlig redogörelse för olycksfallen inom sjömansyrket. Olycksfallen redovisas i dessa årliga redogörelser, av vilka den första utkom 1917, sedan 1956 av den då bildade Sjöfartsstyrelsen, dit rapporter och utredningar om olycksfallen samlas. Efter bearbetning arkiveras dessa inom Sjöfartsstyrelsen. I redogörelserna tas hänsyn till olycksfallens orsak, t. ex. olika typer av haverier, olika typer av fall, olika typer av olyckor under utförandet av vissa specificerade arbeten.

Vid en granskning av dessa rapporter finner man, att vissa typer av fall sätter en stark prägel på olycksfallsbilden, som i övrigt har ett markant inslag av skador under däck- och klargöringsarbeten liksom skador genom maskiner och verktyg. I det närmaste 2/3 av samtliga olycksfall inträffar medan fartyget befinner sig i hamn.

Även Riksförsäkringsanstalten har alltsedan tiden efter första världskriget årligen presenterat redogörelser för olycksfallen bland sjöfolk.

När det gäller olycksfallen bland sjöfolk har sålunda årliga kasuistiska meddelanden givits. I Riksförsäkringsanstaltens redogörelser har vissa

beräkningar gjorts över frekvensen olycksfall genom att ställa olycksfallens antal i relation till antalet årsarbetare. I dessa tabeller framträder den höga mortalitetsrisk ett olycksfall innebär inom sjömansyrket. Intet annat yrke redovisar så många dödsfall på inträffade olycksfall.

Däremot har icke bearbetning av olycksfallsmaterialet skett med hänsyn till en åldersfördelad bakomliggande population. Vidare har under denna tid uppgifter praktiskt taget saknats beträffande sjukdom vid sidan av yrkessjukdom bland sjöfolk, ej ens sådan som lett till kortare eller längre arbetsoförmåga.

I utredningen "Sjömansyrket i Sverige", del II, 1919, fanns dock, som påpekats, en redogörelse för vissa kroniska sjukdomar och lyten bland sjöfolk. Bland dessa utgjorde reumatiska sjukdomar, sjukdomar i cirkulationsorganen samt bräck de vanligaste med resp. 17,7, 16,4 och 12,8 % av samtliga fall. Andningsorganens sjukdomar motsvarade 8,5 % och mag-tarmkanalens sjukdomar 6,1 %.

25 år senare, 1944, presenterade *K. Ring* i tidningen "Sjömannen" en uppgift från den i Göteborg verksamme sjömansläkaren *B. Bamberg*. Redogörelsen upptog tabeller över sjukdomsfrekvensen bland sjöfolk åren 1931—1936 och 1937—1942. Tabellerna visade höga siffror för mag-tarmkanalens sjukdomar, reumatiska sjukdomar samt lungtuberkulos. Liknande resultat presenteras också i ett arbete 1942 av *G. Aschan* i Svenska Läkartidningen.

Procentuella fördelningen av patientmaterial vid läkarmottagningar för sjöfolk har även redovisats senare från olika håll i världen, men redovisningar föreligger ej heller beträffande sjuklighet bland sjöfolk i förhållande till sjöfolkspopulationen.

Genom det vid Sjöfartsstyrelsen samlade materialet över olycksfall inom sjömansyrket finnes

¹⁾ Från Socialmedicinska institutionen, Göteborg.
(t. f. professor Hans Forssman.)

en grundförutsättning för att kunna behandla olycksfallen i arbete inom sjömansyrket med hänsyn till åldersfördelningar och fördelningar på olika bemanningskategorier ombord, nämligen å ena sidan bland däck-, maskin- och intendenturpersonal och å andra sidan bland befäl och manskap. En grundförutsättning för att på samma sätt kunna uppdelat förekommande arbetshindrande sjukdom i sjömansyrket föreligger sedan 1956 i ett material hos Riksförsäkringsanstalten. Hos denna anstalt sker nämligen som ett resultat av den obligatoriska sjukförsäkringen en central slutlig reglering av ärenden rörande sjukdom bland sjöfolk. Därigenom samlas hos Riksförsäkringsanstalten ett material omfattande sjukligheten bland sjöfolk.

Genom välvilligt tillmötesgående från såväl Sjöfartsstyrelsen som Riksförsäkringsanstalten ställdes deras material beträffande olycksfall och arbetshindrande sjuklighet bland sjöfolk för år 1957 till förfogande för en närmare granskning.

En förutsättning för en statistisk bearbetning av dessa material, som tillsammans representerade det totala arbetshindret på grund av sjukdomar och skador bland sjöfolk, förelåg också sedan jag genomfört en räkning av sjöfolkspopula-

tionen för samma år. Denna population vad gäller svenska sjömän framgår av tabell 2. I tabellen finns uppgifter om den manliga sjöfolkspopulationen 1957 i 5-års-ålders-grupper för däck-, maskin- och intendenturpersonal samt för befäl och manskap. Som framgår av tabellen utgjorde däckspersonal med sina 9.645 anställda den största gruppen och maskinpersonalen med 6.683 den näst största samt intendenturpersonalen med 3.859 den minsta gruppen. Denna personal förhåller sig i sin storleksordning ungefär som 3:2:1. Manskapet med sina 13.403 man var ungefär dubbelt så många som befälet, 6.784. Fördelningen på olika åldersgrupper inom sjöfolkspopulationen innebär en stegring upp till 20-års-åldern. Åldersgrupperna 20—30 år är de största. Därefter sker en kontinuerlig minskning men samtliga åldergrupper, 15—65— är väl representerade.

Socialmedicinska karateristika för arbetshindrande sjukdom bland svenskt sjöfolk 1957

I tabell 1 redovisas sjukligheten bland svenskt sjöfolk under 1957 fördelad på diagnosgrupper samt på maskin-, däck- och intendenturpersonal

Tabell 1. Arbetshindrande sjukdom 1957 i diagnosgrupper bland sjöfolk i olika bemanningskategorier.

Diagnosgrupp	Däck		Maskin		Intendentur		Summa		Befäl		Manskap	
	Antal	%o	Antal	%o	Antal	%o	Antal	%o	Antal	%o	Antal	%o
Infektionssjukdomar ..	104	11	103	15	96	25	303	15	79	12	224	17
Tumörer	—	—	1	—	3	—	4	—	1	—	3	—
Allergier, diabetes	12	1	19	3	5	1	36	2	18	3	18	1
Blodsjukdomar	2	—	—	—	1	—	3	—	1	—	2	—
Mentalsjukdomar	68	7	102	15	57	15	227	11	125	18	102	8
Nervsystemets sjukd. ..	203	21	272	41	92	24	567	28	186	27	381	28
Cirkulationsorg. sjukd.	78	8	73	11	37	10	188	9	108	16	80	6
Respirationssjukd.	245	25	212	32	127	33	584	29	199	29	385	29
Digestionskanalsjukd.	348	36	387	58	201	52	936	46	389	57	547	41
Urogenitalorg. sjukd. ..	45	5	75	11	33	9	153	8	67	10	86	6
Hudsjukdomar	94	10	132	20	64	17	290	14	79	12	211	16
Otillräckl. definier. fall	36	4	43	6	27	8	106	5	44	7	62	5
Olycksfall, ej i arbete..	23	2	23	3	9	2	55	3	10	2	45	3
Samtl. sjukd.-grupper	1.258	130	1.442	216	752	195	3.452	171	1.306	193	2.146	160
Sjömanspopulationen (svenska) 1957	9.645		6.683		3.859		20.187		6.784		13.403	

samt befäl och manskap. Vidare redovisas i tabellen sjukdomsfrekvensen beräknad i promille per antalet anställda i resp. bemanningsgrupper. Digestionskanalens sjukdomar, såväl mera akuta mag- och tarmkatarrer som mera långutdragna magbesvär av gastrit- och ulcustyp, utgör den numerärt största diagnosgruppen. Detta gäller för samtliga bemanningskategorier. Denna följs totalt av respirationsorganens sjukdomar (med helt övervägande inslag av de övre luftvägsinfektionerna) i samtliga bemanningskategorier utom för maskinpersonal, där nervsystemets sjukdomar ligger högre. I gruppen nervsystemets sjukdomar ingår "ischias" och "diskbråck" som en liten del medan "ryggbesvär", "värk i ryggen" av mera allmän typ, som förts hit, dominerar bilden. Nervsystemets sjukdomar utgör totalt den tredje sjukdomsgruppen i storleksordning. Detta gäller såväl befäl som manskap och vidare däckspersonal medan infektionssjukdomar bland intendenturpersonal är något frekventare än nervsystemets sjukdomar. Infektionssjukdomarna utgör också en relativt stor grupp. Infektionssjukdomarna är spridda över hela diagnoslistan. Fall av tuberkulos finnes men är mycket få, veneriska sjukdomar framträder sällan som sjukskrivningsorsak. Infektionssjukdomar, utgånga från digestionskanalen, med paratyfus och salmonella-infektioner samt dysenteri, belastar mera denna grupp. Enstaka fall av mässling, vattenkoppor och påssjuka förekommer. Malaria som sjukskrivningsorsak förekommer, men sällan. Bland hudsjukdomarna påträffas ganska många fall av eksem, särskilt bland maskinpersonal, men den största posten här kommer på hudens infektioner i form av furunklar, paronychier och impetigo. I gruppen mentalsjukdomar påträffas många fall av reaktiva depressioner, men klara psykoser förekommer också. Alkoholsjukdom framträder ej som sjukskrivningsorsak men finns säkerligen dold i gruppen mentalsjukdomar med beteckningar såsom "nervösa besvär", "nervositet". De ingår också med all tydlighet bland fallen av "värk i ryggen".

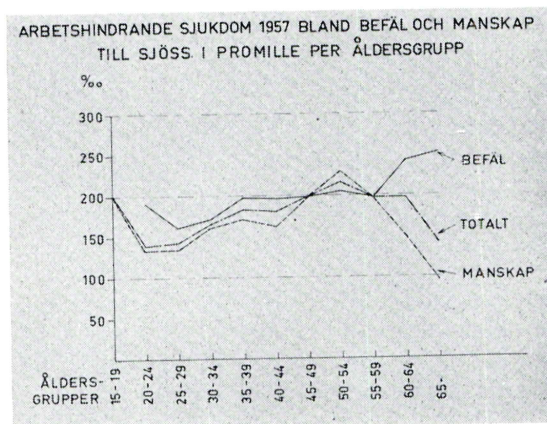
Frekvensen i promilletal av motsvarande sjöfolkspopulation för den i tabell 1 presenterade

arbetshindrande sjukligheten i olika diagnosgrupper bland sjöfolket är sålunda något olika för olika bemanningskategorier. Detta framträder klarare för den totala sjukligheten sedan samtliga diagnosgrupper sammanslagits. Sålunda föreligger bland maskin- och intendenturpersonal en väsentligt högre sjuklighet per 1000 anställda än för motsvarande personal för däcksanställda. Befälet visar högre tal än manskapet. Den socialmedicinska bakgrunden till dessa konstateranden bör ge anledning till närmare penetration.

I tabell 2 redovisas den totala sjukligheten för de olika bemanningskategorierna i åldersgrupper. I tabellen har också införts populationen i motsvarande åldrar och kategorier samt promilletal över sjukligheten inom dessa.

Som framgår av tabellen föreligger skillnader i sjukdomsfrekvensen i promille mellan åldersgrupperna inom de olika bemanningskategorier. I figurerna 1 och 2 har dessa förhållanden åskådliggjorts.

Figur 1 upptar arbetshindrande sjukdom 1957 bland befäl och manskap i promille per åldersgrupp. Åldersgruppen 15—19 år bland manskapet ligger högre än de följande åldersgrupperna ända fram till över 50 år, då en stegring åter inträder, vilken relativt snabbt avtar i de följande högre åldersgrupperna. Kurvan för befäl ligger också högre för den yngsta åldersgruppen, som här utgör 20—24 år, sjunker därefter snabbt och

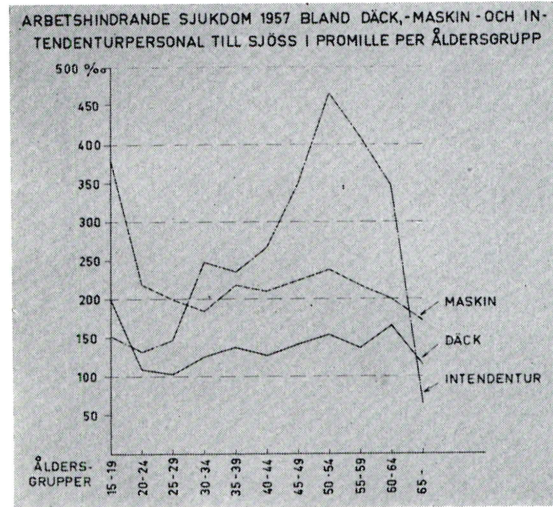
Figur 1.

Tabell 2. Arbetshindrande sjukdom 1957 bland sjuöolk i åldersgrupper inom olika bemanningskategorier.

Ålders- grupper	Däck			Maskin			Intendentur			Befäl			Manskap			Totalt		
	Antal sjuka	Antal anst.	Sjukd.- frekv. i 0/00	Antal sjuka	Antal anst.	Sjukd.- frekv. i 0/00	Antal sjuka	Antal anst.	Sjukd.- frekv. i 0/00	Antal sjuka	Antal anst.	Sjukd.- frekv. i 0/00	Antal sjuka	Antal anst.	Sjukd.- frekv. i 0/00	Antal sjuka	Antal anst.	Sjukd.- frekv. i 0/00
15—19	149	750	199	105	277	379	147	970	152	—	4	—	401	1.993	201	401	1.997	201
20—24	215	1.969	109	177	807	219	130	983	132	59	309	191	463	3.450	134	522	3.759	139
25—29	171	1.655	103	211	1.060	199	86	584	147	157	977	161	311	2.322	134	468	3.299	142
30—34	139	1.113	125	168	912	184	81	327	248	167	974	171	221	1.378	160	388	2.352	165
35—39	132	965	137	189	868	218	67	285	235	199	1.011	197	189	1.107	171	388	2.118	183
40—44	91	718	127	141	671	210	55	206	267	165	842	196	122	753	162	287	1.595	180
45—49	108	766	141	133	594	224	65	186	349	164	830	198	142	716	198	306	1.546	198
50—54	100	650	154	111	466	238	55	118	466	147	716	205	119	518	230	266	1.234	216
55—59	65	476	137	95	437	217	37	90	411	108	547	197	89	456	195	197	1.003	196
60—64	68	409	166	74	370	200	27	78	346	109	451	242	60	406	148	169	857	197
65—	20	174	115	38	221	172	2	32	63	31	123	252	29	304	95	60	427	141
Total	1.258	9.645	130	1.442	6.683	216	752	3.859	195	1.306	6.784	193	2.146	13.403	160	3.452	20.187	171

förlöper därefter tämligen konstant till 60 år, då en väsentlig stegring sker. Skillnaden mellan befäl och manskap framträder klarast i de högre åldersgrupperna, där kurvorna pekar åt var sitt håll, för befäl uppåt, för manskap nedåt.

I figur 2 har motsvarande sjuklighet bland däck-, maskin- och intendenturpersonal åskådliggjorts genom kurvor efter sjuklighetsfrekvensen i promille för de olika åldersgrupperna. Dessa kurvor skiljer sig för de 3 redovisade grupperna men samtliga börjar med högre tal för den yngsta åldersgruppen, sjunker sedan mellan 20—

Figur 2.

30-års-åldern för att därefter stegras hos intendenturpersonal mot en mycket hög topp i 50-års-åldern. Denna stegring framträder också men väsentligt mindre för maskin- och däckspersonal. Kurvan sjunker mot de äldre åldersgrupperna under inflytande av den lägre sjukdomsfrekvensen hos den i förhållande till befälet i antal större manskapsgruppen.

I tabell 3 har sjukskrivningstiden för samtliga sjukdomar sammanställts sedan 156 fall utelämnats från denna bedömning av olika skäl, t. ex. för de avlidna och för fallen med osäkra uppgifter. Procentuella fördelningen av sjukskrivningstiden inom grupperna redovisas också. I samtliga bemanningskategorier är de korta sjukskrivningstiderna vanligast. Här föreligger dock en klar skillnad mellan befäl och manskap med procentuellt lägre sjukskrivningsfrekvens för de kortare sjukskrivningsperioderna för befäl än för manskap. Detta innebär naturligen i sin tur större procentuella tal för längre sjukskrivningsperioder för befälet. Detta framträder ej i uppdelningen i avseende på däck-, maskin- och intendenturpersonal, där en utjämning sålunda äger rum av skillnaderna mellan befäl och manskap. Av intresse är vidare här att studera procenten sjukskrivna efter den tid under vilken sjöfolket enligt bestämmelser i Sjömanslagen har rätt till sjuklön. Denna uppgår för såväl befäl som man-

Tabell 3. Sjukskrivningstid för arbetshindrande sjukdom 1957 bland sjöfolk i olika bemaningskategorier.

Sjukskrivningstid i dagar	Däck		Maskin		Intendentur		Summa		Befäl		Manskap		Ej analyserade
	antal sjuka	% inom grupp.	antal sjuka	% inom grupp.	antal sjuka	% inom grupp.	antal sjuka	% inom grupp.	antal sjuka	% inom grupp.	antal sjuka	% inom grupp.	
3— 9	317	25	338	23	203	27	858	25	209	16	649	30	156
10—19	215	17	233	16	120	16	568	17	191	15	377	18	
20—29	145	12	161	11	97	13	403	12	154	12	249	12	
30—39	116	9	146	10	69	9	331	10	155	12	176	8	
40—49	94	8	116	8	57	8	267	8	113	9	154	7	
50—60	117	9	171	12	77	10	365	11	173	13	192	9	
61—63	36	3	53	4	19	3	108	3	49	4	59	3	
64—	213	17	221	15	105	14	539	16	257	20	282	14	
Totalt	1.253		1.439		747		3.439		1.301		2.138		

Tabell 4. Sjukskrivningstid för digestionskanalens sjukdomar 1957 bland sjöfolk i olika bemanningskategorier.

Sjukskrivningstid i dagar	Däck		Maskin		Intendentur		Summa		Befäl		Manskap		Ej analyserade
	antal sjuka	% inom grupp.	antal sjuka	% inom grupp.	antal sjuka	% inom grupp.	antal sjuka	% inom grupp.	antal sjuka	% inom grupp.	antal sjuka	% inom grupp.	
3—9	48	14	64	17	40	20	152	16	37	9	115	21	
10—19	41	12	47	12	24	12	112	12	41	11	71	13	
20—29	52	15	47	12	27	13	126	13	48	12	78	14	
30—39	41	12	50	13	21	10	112	12	56	14	56	10	
40—49	34	10	44	11	18	10	96	10	40	11	56	10	
50—60	54	16	57	15	30	15	141	15	70	18	71	13	
61—63	17	5	14	4	6	3	37	4	20	5	17	3	
64—	61	17	64	17	35	17	160	17	77	20	83	15	18
Totalt	348		387		201		936		389		547		

kap i utrikes fart till 2 månader. 24 % av be-
älet var sjukskrivna efter denna tids utgång och
7 % av manskapet. Efter 90 dagar kvarstår av
sjukskrivna omkring 7 %. En mindre grupp,
%, friskskrevs de närmaste dagarna efter det
tt redarens förpliktelser i lönehänseende upp-
fört att gälla. Redaren har också skyldighet att
örja för sjukvårdskostnader för sjömän, som
jukavmönstrar. Denna sträcker sig upp till 6
eckor efter sjukavmönstring i Sverige och 12
eckor efter sjukavmönstring utomlands. Bort-

emot 20 % friskskrevs tiden kring redarskydds-
tidens utgång.

I tabell 4 redovisas sjukskrivningstiden i 10
dagens intervaller för digestionskanalens sjukdo-
mar och i tabell 5 för sjukdomar av typen rygg-
skott, ryggvärk etc. Båda dessa visar liknande
tendenser som tabell 3.

Sjuklighetsmönstret bland svenska i svenska
fartyg sysselsatta sjömän under 1957 har här
beskrivits. I nästa avsnitt skall olycksfallen inom
sjömansyrket för samma år redovisas med mot-
svarande data.

Forts.

Tabell 5. Sjukskrivningstid för ryggbesvär 1957 bland sjöfolk i olika bemanningskategorier.

Sjukskrivningstid i dagar	Däck		Maskin		Intendentur		Summa		Befäl		Manskap		Ej analyserade
	antal sjuka	% inom grupp.	antal sjuka	% inom grupp.	antal sjuka	% inom grupp.	antal sjuka	% inom grupp.	antal sjuka	% inom grupp.	antal sjuka	% inom grupp.	
3—9	39	19	51	19	19	21	109	19	22	12	87	23	
10—19	39	19	45	17	18	20	102	18	25	13	77	20	
20—29	27	13	34	13	13	14	74	13	23	12	51	13	
30—39	25	13	29	11	10	11	64	11	27	15	37	10	
40—49	17	8	20	7	8	9	45	8	16	9	29	8	
50—60	19	9	31	11	10	11	60	11	26	14	34	9	
61—63	5	2	14	5	2	2	21	4	6	3	15	4	
64—	32	16	48	17	12	13	92	16	41	22	51	13	34
Totalt	203		272		92		567		186		381		